

מבט-על לסוגיות נתינת גט

ישראל מלכיאל

פתיחה

א. הכיוונים המרכזיים בסוגיות

ב. מהלך הסוגיות

ג. שיטת רש"י

ד. שיטת תוספות

סיכום

פתיחה

במאמר זה אעסוק בסוגיות הראשונות בפרק שמיני במסכת גיטין (ע"ז-ע"ט:), העוסקות בשאלת נתינת הגט לאשה. אנסה לתת בדפים אלו מבט-על על הסוגיות: לתאר את השאלות המרכזיות בהן עוסקות הסוגיות, ואת הכיוונים השונים בהן הן נפתרות, בסוגיות ובמפרשים. אולם לפני שאעסוק בסוגיות, אפתח תחילה בפרשיית גיטין בתורה. פרשיית גיטין בתורה איננה עוסקת בגירושין רגילים ובדיניהם, אלא בנושא של 'מחזיר גרושתו', ואילו דיני גיטין הרגילים נלמדים בדרך אגב:

"כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר, וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו: ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר. ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו, או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה: לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כי תועבה היא לפני ה', ולא תחטיא את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה." (דברים כ"ד, א'-ג')

בפרשייה זו נראה שנתנית הגט לא תופשת מקום משמעותי ביצירת הכריתות בין הבעל לאשתו. כל עוד האשה לא נישאה שנית, למעשה עוד לא נוצרה הכריתות, והבעל יכול להחזיר את גרושתו. למעשה, על פי פרשייה זו, לגט אין משמעות רבה בגירושין, ועיקר המיקוד הוא בהתערבות הגורם האחר. כל עוד אין איש אחר נושא את האשה, הגירושין אינם חלים סופית, ויכולים הבעל והאשה לשוב לנישואין על פי רצונם.

בבואנו לדון בדיני גיטין בצורה עצמאית, ללא קשר לסוגיית מחזיר גרושתו, אנו נעביר את יצירת הכריתות למעשה נתינת הגט עצמו. על מנת לאפשר דבר זה, עולה הדרישה לביסוס כוחו של הגט, ולהעניק משמעות ברורה ומוחלטת (מעשה בעל 'חלות'), לנתינת הגט. הבנה זו נותנת הסבר מסוים למאמצים המרובים שמושקעים הן במשניות והן בסוגיות הגמרא בנסיון להגדיר את מעשה הגירושין והסיטואציה בה הוא מתרחש.

א. הכיוונים המרכזיים בסוגיות

השאלה העיקרית בהם עוסקות הסוגיות הוא בשאלת נתינת הגט לאשה: כיצד מתרחשת הנתינה. בתוך הגמרא קיימת קשת רחבה של אפשרויות להבנת נקודה זאת, אולם בהסתכלות רחבה על כל הסוגיות ניתן לתחום אותן לשני מסלולים מרכזיים בהבנת נתינת הגט.

המסלול הראשון רוצה לראות משהו ריאלי מתרחש במציאות, ומנסה להבין איך עובר הגט מן הבעל לאשה. על פי כיוון זה, הגט צריך לעבור מן הבעל לאשה ממש. צריך לקרות כאן משהו שניתן להגדיר אותו במושגים ברורים.

נקודת המפתח בגמרא לכיוון זה מופיעה כבר בסוגיה הראשונה. בפתיחת הסוגיה, הגמרא שואלת כיצד יתכן שהמשנה נוקטת לשון 'והיא בתוך חצרה', והרי 'מה שקנתה אשה קנה בעלה', ולאשה אין אפשרות לבעלות על דבר כלשהו. שאלה זו מנסה להבין במושגים ריאליים, מה בדיוק קרה בנתינת הגט. בעקבות שאלה זו מתפתח בגמרא הרעיון שלמעשה יש לאשה אפשרות לבעלות משלה, והבעיה נפתרת בתוך גבולות הגזרה של השאלה.

בנתיב הזה הולכות רוב הסוגיות, שתמיד מנסות להבין איך עובדת הנתינה. מתוך נקודת ראות זו אנו מגיעים לעוד מושגים כגון 'שמירה', 'אינטורי', 'מוכר ולוקח', ועוד. כל סוגיה, כפי שנפרט בהמשך, נדרשת, במוקדם או במאוחר, לבעיה זו, ופותרת אותה בדרכים שונות, אשר מאופיינות תמיד בגוון הריאלי.

המסלול השני הוא מוסלל מופשט הרבה יותר, ומתייחס לסיטואציות. בבואנו לבחון מקרים שונים של נתינת גט, אנחנו נבחן את הסיטואציה כמו שמסתכלים על תמונה, ונראה היכן נמצא הגט. אם ברור שהמקום בו הוא נמצא מזוהה עם האשה, אזי היא מגורשת, ואם לאו - לאו. יתרה מזאת, במקומות מסוימים ניתן להבין שיש כאן אפילו התייחסות דקה יותר: דרך הסיטואציה אנו מנסים לבחון האם היה כאן רצון לגירושין, ולפי זה נקבע את הדין.

באופן כללי ניתן לראות כי המשנה הולכת במסלול השני, ואילו הגמרא הולכת לכיוון של המסלול הראשון. במשנה מדובר על גג מול חצר, וזריקה ביניהם, או על זריקה ברשות הרבים, בה נקבע את הגירושין על פי הקרבה היחסית לגט, וכו'. בכל משניות אלו, ההתייחסות היא לסיטואציה, ונבחנת בו השאלה היכן נמצא הגט. דרך התייחסות זו משתייכת למסלול השני אותו הצגנו, המסלול הציורי.

הסוגיות בגמרא, כאמור, מעדיפות באופן בולט את המסלול הראשון, המסלול הריאלי, אך הם כוללות גם התייחסות מתמידה למסלול השני. למעשה, כמעט בכל סוגיה מגיע אחד האמוראים ומנסה להכניס את המסלול השני, אך בסופו של דבר מסלול זה אינו עומד - או שדעתו נדחית, או שהיא מגויסת לצרכי המסלול הראשון.

לדוגמא: רב יוסף משתמש במילים 'פלג ליה רשותא לנפשיה' כדי להגדיר מתי מקום נפילת הגט נחשב כמקומה של האשה, ומתי לא; ר' יוחנן אומר שבזריקה לרשות הרבים אני מסתכל על הקרבה היחסית של הבעל והאשה לגט, ושי'קרוב' יכול להיות אפילו מאה אמה; רב חסדא, אומר דבר דומה למה שאמר רב יוסף, ש'רשויות חלוקות בגיטין' (כלומר, שהקביעה אם חלו הגירושין תיקבע על פי השאלה האם הרשויות מחלקות אותם בסיטואציה הנידונת, כגון היא עומדת על הגג והוא בחצר וכדו'), ועוד. כל דוגמאות אלו הם דוגמאות בהם האמוראים

משתמשים במושגים מהמסלול השני, אולם דוגמאות אלו נבלעות בסוגיות עצמם, ההולכות בכיוון של המסלול הראשון.

בנוסף לשאלה המרכזית המנחה את הגמרא ניתן לעקוב גם אחר שאלה נוספת בה דנה הגמרא במשך הסוגיות. שאלה זו היא בנוגע מקום האשה בגירושין - כמה היא צריכה להיות שותפה במעשה? במשניות האשה תמיד פסיבית בקבלת הגט, וזה מתבטא בכך שתמיד הגט נזרק לאשה ('הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה', 'היתה עומדת על הגג וזרקו לה'). בגמרא נראה שלמרות שהאשה פסיבית, יש דרישות מסוימות ממנה על מנת שהגט יחול. הגמרא מקדישה לשאלה סוגיה או שתים ועוד שביבי רעיונות, ורואים בה כיוונים שונים שנרחיב בהם בהמשך, וביניהם: דרישה לדעת האשה בגירושין (שמקורה בתוספתא גיטין ח, 1). דעת זו כוללת שני אלמנטים: הראשון הוא שהאשה צריכה לדעת בשעת נתינת הגט שהיא מקבלת עכשיו גט; זוהי ידיעה פסיבית לחלוטין, אולם היא מתמקדת ברגע הגירושין, ודורשת נוכחות מסויימת גם של הצד הפסיבי. והאלמנט השני: האשה צריכה להיות מסוגלת לשמור על הגט, כלומר היא איננה יכולה להיות חש"ו (חרש שוטה וקטן); גם סוג זה של ידיעה איננו המובן המלא של המילה, אולם כאן היא צריכה להיות יותר פעילה במערכת הגירושין.

ב. מהלך הסוגיות

מבחינת מהלכן הסוגיות עובדות בצורה מאוד דומה אחת לשניה. המשניות לרוב אומרות את האמירה הפשוטה הציוריות, בה הגירושין נקבעים על פי התבוננות בסיטואציה, והגמרא מחפשת את העיגון הריאלי של המעשה במציאות הממשית.

הסוגיה הראשונה (ע"ז). פותחת בהרחבת 'מעמד' האשה יחסית לבעל. בתחילה הגמרא לומדת שנתנת הגט לא חייבת להיות לאשה עצמה, אלא גם לשלוחותיה השונות, כגון 'גגה חצרה וקרפיפה'. לאחר מכן היא משווה את הגירושין למציאת הגניבה בידי הגנב ("ואם תמצא הגניבה בידו"), ומראה שגם שם היד מורחבת¹. בנקודה זו אנחנו כבר יודעים שני דברים חדשים, שמהווים יסודות חשובים להבנת הדרישה הכללית של הגמרא לפתרונות ממשיים: א. הנתונה היא לא רק לאשה, אלא יש עוד מקומות שממלאים את הפונקציה הזאת, ואפשר לתת את הגט להם, במקום לאשה (ולכן בהמשך ננסה לראות מה מאפשר להם לעשות זאת). ב. אנו

¹ דין זה נלמד בגמרא מן המלה 'ונתן', האמורה בפסוק, ולא מ'בידה', וזה תמוה שהרי לכאורה זאת הרחבה לדין ידה. יכול להיות שזה קשור להבדל בין המדרש בספרי למדרש בגמרא: בספרי מופיע: "'בידה', אין לי אלא בידה מנין לרבות גגה חצרה וחורבתה? תלמוד לומר 'ונתן' - מכל מקום. אם כן למה נאמר 'בידה' מה ידה מיוחדת שהיא רשותה כך כל דבר שהוא רשותה". הלימוד הפשוט מרבה נתינות שונות, אולם החלק השני, הכולל התייחסות למילה 'בידה', וכן את המושג 'רשותה', בא להסביר לנו את סוג ההרחבה; לא מדובר כאן על נתינה סתם, שמתאפשרת גם באופנים אחרים, אלא על ריבוי של מקומות שלכולם יש תכונה השייכת גם ליד - הם רשותה של האשה. מצד מסוים הם שלה, ואם אתה נותן לשם את הגט אתה נותן אותה לאשה, ולא רק מבצע נתינה גרידא. על פי הצעה זו, מובנת יותר המשיכה של הגמרא לנתינה לא סתמית, אלא מוגדרת יותר ויותר לאשה כמען. או שלהיפך - כאן רואים את הגישה האישית - שאומרת שאחרי הכל, אנחנו רוצים את האשה עצמה בעסק.

יודעים שזה לא מערכת שקיימת רק לכבוד גירושי אשה, אלא קיימת בעוד תחומים הלכתיים², בהם גם מוזכרת המילה נתינה, וממילא לא נוכל להסביר את ההגיון בסברות השייכות לגטין בלבד, ויתחזק הצורך שלנו להסביר את זה באופן כמה שיותר אוניברסלי.

מכאן הדרך לשאלה 'מה שקנתה אשה קנה בעלה', קצרה, וזו מובילה אותנו לשני פתרונות, (ר' אלעזר ורבא) שמביאים לידי ביטוי בצורות שונות את הגישה הריאלית³.

הסוגיה השניה, (ע"ז:): "והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה", ומחלוקתם של עולא ורב הושעיה נוגעת בנושא השני עליו דברנו בחלק הראשון, והוא, אחרי ההרחבות השונות, מה מקום האשה גופה בגירושין. מסקנת הגמרא היא ששניהם מסכימים שהאשה צריכה להיות נוכחת בגירושין, והשאלה היא רק באיזה אופן ועד כמה.

הגמרא מביאה מקרה שהגט נזרק לאשה ונפל במעין מדף בתוך החצר, ורב יוסף אומר שהמדד האם הפיסלא-המדף הוא חלק מן החצר ואז היא תהיה מגורשת, או שהוא מקום לעצמו והיא לא תתגרש בו, הוא חזותי: האם הוא גבוה עשרה טפחים או לא. הגמרא מנסה להבין אותו בדרכה ההגיונית, ומסבירה שהמדד החזותי רלוונטי רק לקביעת הבעלות על אותו מדף, ולא משמש באמת כאמת מידה לקביעה האם השטח משויך אליה או אליו.

המשנה (ע"ח.) אומרת שאפילו אם הגט עם האשה בתוך המיטה היא איננה מגורשת, כי החצר והבית הם של הבעל, והגמרא מדגישה שזה רק כאשר המיטה איננה שלה. אם המיטה שלה, היא תהיה מגורשת. כעת הגמרא מגיעה לנקודת השיא של המסלול הריאלי, כאשר היא מקשה קושיא מכיוון קנייני לחלוטין, ומסתכלת על הבעיה כ'כליו של לוקח ברשות מוכר'. את התשובה, שהמיטה גבוהה עשרה טפחים ושהבעל לא מקפיד על מקום רגלי המיטה, אפשר להבין בצורות שונות, או שזה עדיין בגבולות המסלול הריאלי, או שזה שינוי כיוון, ועל כך נרחיב בע"ה בפרק הבא.

בסוגיה על חיקה וקלתה הגמרא מבצעת מהלך דומה, ובו קושיא של כליו של לוקח ברשות מוכר, והסברים שונים, אולם ר' יוחנן אומר דבר מוזר, והוא ש'מקום חיקה ומקום קלתה קנוי לה'. לפי אמירה זו ישנם מקומות שלבעל כלל אין גישה אליהם, והם שייכים, במובן הקנייני, אוטומאטית לאשה.

אמר לה כנסי שט"ח זה או שמצאתו מאחריו וכו' (ע"ח.). הגמרא דנה במשנה זו בהקשר של הצורך בדעת האשה בגירושין, ומעלה למסקנה שעל הבעל, בכל מעשה גירושין, לידע את

² את העבודה הזו עושה במידה רבה הצריכותא, שחותכת את ה'זנבות' שבולטים החוצה אחרי החפיפה בין גט לגנב. מצד גיטין אנו אומרים שהשיקול של 'בעל כרחה' הוא לא רלוונטי לכאן, ומצד גניבה השיקול של 'קנס' גם איננו רלוונטי. כל העולמות עובדים כעת במקביל: גם בגט וגם בגניבה, אנחנו קובעים את הבעלות על החפץ, או את השייכות אליו, על פי אותם קריטריונים.

³ גם רבא וגם ר' אלעזר מבינים שמדובר על סוג מסויים של הקניית חצר לאשה. ר' אלעזר אומר זאת בפירוש ('דין ודברים אין לי בנכסין'), ורבא עובר תהליך. בתחילה הוא מדבר על סוג של פטנט בגיטין, בו אנו מנצלים את המרווח שנוצר ברצף הקניין של האיש באשתו בשעת הגירושין, ואומר שבאותו רגע היא גם קונה את הגט. הוא לומד זאת רק מתוך דיני גירושין. רבינא משכנע אותנו שצריך להסביר את זה כנובע מדין עבד, ובסוף אנו רואים שהפטנט משמש כדרך לגיטימית לחלוטין בכל דיני קניין. (במקרה של ה'שכיב מרע')

האשה שהיא כעת מתגרשת. היא מביאה תוספתא, ובה מחלוקתם של ר' אלעזר ור' שמעון, ומסבירה ששניהם דורשים אמירה של הבעל: 'הא גיטך'⁴.

משנת רשות הרבים (ע"ח.) אומרת דבר פשוט ביותר: אני מסתכל על הסיטואציה בצורה הפרימיטיבית ביותר, ומי שיותר קרוב לגט - זוכה בו. הגמרא פותחת בשיטת רב, שהופך את המשנה לדין קנייני, ומסביר שהקרבה היא לא יחסית, אלא אמיתית, מי שקרוב לגט ארבע אמות, קנה אותו מכח הקרבה. ר' יוחנן⁵ חוזר ליחסיות של המשנה, ולאחרי זה מקבל לבוש יותר מוגדר⁶, אבל עדיין שומר על הייחודיות שלו, בכך שזה 'פטנט' ייחודי לגיטין (לגיטין אמרו ולא לדבר אחר), שמסתייע ביכולת השמירה על הגט, שהיא הקרבה האמיתית אל הגט. על פי הסבר זה הוא יסביר את המשך המשנה כסעיפים שוליים, בהם תחומים אחרים מסתייעים בדיני גיטין.

משנת הגג והחצר (ע"ט.) חוזרת לשיטת הציורים, במובנה הציורי הקלאסי: כאשר ברור שהגט כבר לא נמצא במקום ממנו הוא נזרק, אלא במקום המקושר ומזוהה עם האשה, - הרי זו מגורשת.

הגמרא נלחצת מן המופשטות של המשנה, ושואלת: והא לא מינטר? אנחנו צריכים שהגט יגיע למקום שמור, ורק כך אנחנו נקבל את הגירושין. לגמרא ברור שצריך משהו יותר ברור מאשר ציורים, והיא מציעה שני פתרונות לבעיה זאת, שמציגים את ההתלבטות שלה עד כמה: הפתרון הראשון הוא שהגט הגיע לאויר מחיצות הגג, ולכן הוא כן משתמר, הפתרון השני אומר שהגט הגיע לשלושת הטפחים הסמוכים לגג, ולכן הוא כאילו מונח. בגמרא מצוי המתח בין השמירה, שממילא מרוככת יחסית להופעה שלה בסוגיות קודמות, לבין דרישה קשוחה יותר - המזוהה עם דינים של שבת - של הנחה.

מהלך דומה, רק בהיקף יותר גדול, קורה גם בניתוח החלק השני של המשנה. הגמרא שואלת 'והא לא מינטר', ומביאה פתרון של אויר מחיצות (כגון שהיו מחיצות התחתונות עודפות על העליונות). במקביל לקטע הקודם, בו הובאה הצעת פתרון על ידי הנחה, כאן מנסים למשוך את ההסבר של מינטר עצמו לכיוון היותר מוצק ולומר שבעצם המצאותו בתוך אויר המחיצות

⁴ הגמרא עושה צריכותא בין שני חלקי הברייתא, 'כנסי שט"ח זה או שמצאתו מאחריו', ונתן בידה והיא ישנה', והיא מחזקת הבנה זו, משום שהיא מעמידה גם את דעת רבי בברייתא, שלכאורה מבין את הצורך באמירה רק כתיקון לתקלה, באותו משורר עליו מדבר רשב"א - צריך אמירה בשעת הנתינה. המשמעות של האמירה שיתכן שרבי יודה לרשב"א ורשב"א יודה לרבי היא שכל ההבדל ביניהם הוא רק עד כמה לוקחים ברצינות את הבעיות (בשביל להצריך נתינה מחדש). על כל פנים, מהלך הגמרא לוקח את הרעיון שנמצא במשנה, שצריך ידיעה של האישה באיזה אופן, ומחזק אותו עד אימה: צריך תמיד להגיד לאשה בשעת הגירושין שהיא עכשיו מתגרשת.

⁵ "רבי יוחנן אומר: קרוב לה שנינו אפילו מאה אמה וקרוב לו שנינו אפילו מאה אמה. היכי דמי מחצה על מחצה? אמר רב שמן בר אבא לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יוחנן הוא יכול לשומר והיא אינה יכולה לשומר - זהו קרוב לו, היא יכולה לשומר והוא אינו יכול לשומר - זהו קרוב לה, שניהם יכולין לשומר שניהם אין יכולין לשומר - זהו מחצה על מחצה." ובהמשך: "וכן לעניין קידושין וכן לעניין החוב, אמר ר' יוחנן: לגיטין אמרו ולא לדבר אחר".

⁶ שעיקרון היחסיות נמדד על פי יכולות השמירה: מי שיש לו עדיפות בשמירה, הוא הקרוב, ואם יכולות השמירה שלהם שוות, זהו מחצה על מחצה.

הגט למעשה כבר מונח (קלוטה כמי שהונחה דמיא). נסיון זה נדחה, והגמרא אומרת (וכאן היא מכריעה את ההתלבטות שלה קודם) שמה שמעניין אותנו כאן זה לא הנחה, (כמו בשבת), אלא שמירה.

אמר רב חסדא (ע"ט.) רשויות חלוקות בגיטין - רב חסדא חוזר (ואת התופעה ראינו גם בסוגיות הקודמות) לרעיון הבסיסי של המשנה, שבגיטין אנחנו מכריעים על פי הרשויות, על פי הציורים. רבא מנסה להוכיח את דבריו מן המשנה, ועל פיו יוצא שהאישה מתגרשת מכח קניין, שהרי החצר נקנתה לה בהשאלה, ואילו מה היא שאלה, את זאת נקבע לפי הציורים. נסיון זה של רבא נדחה, והמסקנה היא שניתן להעמיד את המשנה ברישא בגג דידה וחצר דידיה, וסיפא בגג דידיה וחצר דידיה. למסקנה זאת משמעות רבה, כיון שכעת אנחנו מבינים שכלל אין לנו בעיות של חוסר קונקרטיבות, שהרי ברור מאוד מה של מי ומתי הגט עובר מן הבעל לאשה. אם נרצה להבין שגם על פי העמדה זו בכל זאת אנחנו רוצים שמירה, זה מעמיד את כל רעיון השמירה במקום אחר.

אמר רבא שלוש מידות בגיטין - המידה הראשונה מביאה את רעיון ה'אינטורי' בגיטין, מול 'הנחה' בשבת. כמו שראינו קודם, בגיטין העקרון המכריע הוא השמירה, ולא ההנחה. במידה השניה רעיון ה'אינטורי' מנצח שוב, והפעם את הכלל ש'רשות היחיד עולה עד לרקייע' בשבת. זה ניצחון מן הכיוון השני, שה'אינטורי' בגיטין חזק מספיק גם בשביל להקל, שזה לא יהיה גט אפילו אם זה מונח. השלישית (ולא ברור מהיכן זה הגיע, שהרי במהלך הסוגיה זה לא מופיע) היא, וראינו את זה כבר בסוגיה של זרקו למיטה שלה, שחוסר קפידא מספיק לנו כדי לקבל גירושין. אם היא על גג אחד שלו, והגט נפל על גג אחר שלו בסמוך, היא מגורשת ואין מחלקים את הרשויות (כמו שמחלקים בשבת).

אמר אביי שתי חצירות זו לפנים מזו וכו'. השמירה שהוא משתמש כאן היא מופשטת לגמרי, עד כדי כך שרק שמירה מעניינת אותו, למרות שמבחינת הציור ברור שהגט נמצא עדיין אצל הבעל. אולם זה לא יכול לעבוד בכלים, כי כאן זה לא רשות שמקיפה רשות, אלא רשות שמונחת בתוך הרשות השניה ואין לה מעמד עצמאי.

ג. שיטת רש"י

הסברו של רש"י לסוגיות מתעלה מעבר לשאלה המעשית בה לכאורה עוסקות הגמרות - איך עובר גט מכאן לשם - ומגיע לנושא האמיתי של הפרק: מה זה גירושין? מה צריך לקרות כדי שיתרחשו גירושין?

בגמרא עצמה מבצבצת מדי פעם מתחת למים החלקים השאלה האמיתית: בשאלת השמירה על הגט; בשאלה מה קורה כאשר האשה ישנה או כאשר לא ברור מה רצון הבעל; מה עושים כאשר הוא נותן לה את הגט, אבל שומר לעצמו על מרחב שליטה בצורת משיחה הקשורה לגט ונתונה בידיו, או במקרה שהגט כבר בד' אמותיה של האשה, אבל חלקו עדיין תפוס בד' אמותיו של הבעל.

רש"י מסביר שהשאלה איתה נבחן אם האשה מגורשת אם לאו היא האם הבעל נתן את הגט לאשה. הדרישה זו היא פורמלית לחלוטין; כדי לגרש את אשתו, הבעל צריך לתת לה גט, וזה הדבר המרכזי שיבחן. אנו תמיד מסתכלים על הבעל, ואם הוא נתן, השאר בסדר מבחינתנו. אין

לנו צורך שהיא תקנה את הגט, או שתזכה בו; כל שאנו דורשים הוא שהגט יעבור מרשות הבעל לרשותה.⁷

לפי שיטת רש"י כל הדיונים בגמרא על 'מה שקנתה אשה קנה בעלה' וכן כל ההסתבכויות שלה לאורך הסוגיות, הם רק 'היכי תימצי' כדי להגיע למצב שלאישה יש 'רשות' ושהבעל נותן לה את הגט. רש"י לוקח את הסוגיות ועושה להם הפשטה: אין כאן רק דיונים בשאלה טכנית, אלא הכל מכסה על השאלה האמיתית, מה זה גירושין? ולפי הבנתו גירושין זה כאשר המציאות מראה לי שיש גירושין. כאשר אני רואה שהבעל נתן גט, הגירושין חלים. אין לי רק רצון ליצור חלות לנתינת הגט, אלא להבין באמת האם היו או לא היו גירושין. מבחינה זאת, כל הדיון עדיין שייך רק למסכת גיטין - מפני שלא באמת מעניין אותי שהגט יהיה שלה, או שהיא תשמור עליו, כמו שזה מעניין אותי בסוגיות של בבא מציעא או שבת. כל השאלות הללו הם רק דרך להגיע לנקודה החשובה באמת.

נביא חלק מן המקומות בדברי רש"י, בהם בולטת שיטתו הייחודית.

▪ על שאלת הגמרא 'מה שקנתה' אומר רש"י (ד"ה "קנה בעלה") שהבעיה היא שהגט לא יצא מרשותו של הבעל.

▪ בד"ה "נהי דקניא ליה למעשה ידיה", הוא מסביר שכיוון שידה שייכת לה בגופה גם בזמן הנישואין, ממילא היא התגרשה, כי הגט כבר יצא מרשות הבעל.

⁷ רעיון הפורמליזם אצל רש"י בא לידי ביטוי בצורה ברורה בסוגית הפקעת קידושין (כתובות ג., גיטין לג.). השאלה היא איך יתכן שחכמים מפקיעים קידושין של אדם. ישנם דיונים רחבים בראשונים, ושיטתו של רש"י היא שלחכמים אכן יש כח לעשות כל מיני פעולות, אבל הכל עובר דרך הערוץ של הגט. כאשר יהיה גט מעורב בסיפור, אפשר להכניס לתוכו את הדברים הכי מוזרים בעולם.

בפירושו לסוגיות הוא מדגיש את עניין הגט: "...שיהיו קיימין קידושין לפי דברי חכמים ויהיו בטילים לפי דברי חכמים על ידי גיטין שהכשירו חכמים", "...למפרע על ידי גט שהוא מדבריהם בעילת זנות ויש בהן כח לעשות כן שהרי הוא תלה בהן". כיון שהכל על דעת חכמים הם אכן יכולים לעשות מה שהם רוצים, אבל תמיד חייב הכל להעשות על ידי גט - אפילו אם זה רק גט מדבריהם, עדיין 'שם' גט עליהם.

רש"י מובא בשיטה מקובצת על ידי רבים מן הראשונים, וכך בריטב"א: "...ואפשר שזהו שכתב רש"י... דלאו היינו שתולה עיקר קידושיו בזה וקידושיו תלויים ועומדים אלא שכבר קידש האשה, מיהו תולה אותם על דעת שהנהיגו חכמי ישראל בישראל שיהיו קיימין לפי דבריהם ויהיו בטילים לפי דבריהם על ידי גיטין שהכשירו חכמים ולכך כשיבא גט כזה אחרי קידושיו אפקעה רבנן לקידושיו". אין כאן דיון על עיקר הקידושין, שהם נעשו על תנאי וכדו', ואז אם חכמים ירצו לבטלם לא יצטרכו אפילו גט, אלא הכל בידי חכמים אבל רק דרך הגט, משום שהבעל קידש לגמרי. (רק כדי לבחון, כדאי לראות את הבנת התוס' בכתובות, שהחיים שלו הרבה יותר פשוטים. הוא אומר שבית דין מפקירין את המעות, וגם עושים את הבעילות לבעילת זנות. הם לא צריכים להסתמך על הגט).

רעיון זה נמצא בכמה ראשונים נוספים, וביתר חריפות: הרא"ש (כלל מ"ג ח' בשו"ת) מסתכל על הכרחת נתינת קידושין כעל הפקעת קידושין: "...בימי הגאונים ז"ל בישיבות של בבל, שהיה צורך שעה בימיהם להסיע על דברי תורה ולעשות גדר וסייג, ותקנו שיגרש האיש את אשתו בעל כרחו, כשהיא אומרת: לא בעינא ליה לגבראי, כדי שלא תתלה עצמה בכותי ותצאנה בנות ישראל לתרבות רעה, וסמכו על זה: כל המקדש, אדעתא דרבנן מקדש..." לפי הרא"ש אין בכלל פער בין להפקיע קידושין, לבין להכריח בעל לתת גט, זה היינו-הך, וממילא ברור שהכל עובר דרך גט, וצריך תמיד גט. (עיין בשו"ת הרשב"א חלק א סימן אלף קפה בשיטת הרי"ף המציג את הכיון השני, וברשב"א שם שהשיג על דעתו).

- בסוגיית המיטה, שהיא השפיץ של השיטה הריאלית, רש"י, שנתקל בסוגיה שהכי מפריעה לו, נותן הסבר מבריק: על פיו רעיון הקנין הוא רק 'הוה אמינא', והתירוץ 'דגבוה עשרה', הוא דחיה גמורה של כל הרעיון, משום 'דהוי רשותא לנפשיה'. הגמרא מגיעה למסקנה שמה שחשוב זה השאלה האמיתית, האם היו גירושין, ולכן כשהיא לא מצליחה להסביר את זה בקניין, היא יורדת מן הרעיון ומסבירה בצורה פשוטה ו'ציורית', שהמיטה היא רשות אחרת, ומכוח זה היא התגרשה.
- בסוגיית רשות הרבים כאשר הגמרא שואלת בדעת רב איך יתכן להסביר ש'מחצה על מחצה' זה כאשר הגט יוצא מד' אמות שלו לשלה, כי הוא 'אגיד גביה', מסביר רש"י: 'ואנן ונתן בידה בעינן עד שיהא כולו ברשותה'.
- בדעת ר' יוחנן הוא מסביר שהשמירה היא רק הסבר למה התכוונה המשנה ב'קרבה', משום שלשמירה כשלעצמה אין ערך, אלא כבאה להצביע על הקרבה לגט, וזו מראה לנו מה באמת קרה.
- ובעקבות רבה הוא גם מסביר את ה'הכי קאמר כל שקרוב לה מלו ואילו בא כלב ונטל...' - אם, למרות הקרבה הפיזית, יש בינה לבין הגט הפסק גבשושית או נהר המונע ממנה להגיע אליו ולמנוע מן הכלב לקחתו, אזי אין היא מגורשת. כאן חוסר השמירה רק מוכיח לנו שבאמת הגט לא נמצא ברשותה.
- רש"י מבין שהבעיה של הגמרא 'והא לא מינטר' בגג ובחצר היא שגם כאשר אנו מכשירים אויר, זה רק משום ש'סופו לנוח' - הכל קשור להנחה. לעומת זאת את ההצעה להבין את הפתרון שהיו מחיצות התחתונות עודפות על העליונות 'כ'קלוטה כמי שהונחה דמיא', הוא מבין ש'קלוטה בתוך האויר כמי שהונחה לארץ', ממש. לא מדובר כאן על אמירה מופשטת שסוף האויר לנוח, אלא שכבר כעת הגט מונח בארץ. הוא לא מבין שההתחבטות של הגמרא היא בין השמירה להנחה, אלא שכל הדיון הוא בתוך הנחה, והשאלה היא עד כמה אני הולך עם זה רחוק.
- בדברי אביי 'מה שאין כן בקופות', הוא מבין שבכלי צריך תמיד להניח, כי 'אין מחיצות כלי עשויין לאוירן לשמור, דאין כלי עשוי אלא להניח בתוכו'. הוא לא מתעניין בקניין, אלא באופי הנתינה, שכיון שהיא לתוך כלי, אז לכלי יש תכונות אופי מסוימות, ששמירה לא תועיל בהן.

ד. שיטת תוספות

בתוספות ניתן לראות שתי אמירות מרכזיות. הראשונה היא לנסות להבין את כל הסוגיות בצורה קניינית כמה שיותר, והשניה היא לנסות להסביר בכל זאת מדוע אלו דברים ששיכים רק בגט, מכל מיני טעמים צדדים.⁸

בסוגיה הראשונה (ד"ה המתחיל 'מה שקנתה אשה קנה בעלה') מופיעה מחלוקתם של ר"י ור"ת, ושניהם מתיחסים לנושא בעלות האשה על החצר כבעיית קניין לחלוטין. לפי ר"י כדי להתגרש על ידי החצר האשה צריכה שיהיה לה בה קניין פירות, ואז היא גם תוכל לקנות את הגט. אין צורך אפילו שהחצר תהיה שלה ממש, היא יכולה להיות אפילו שאולה - העיקר

⁸ תוס' מנסים לצעוד בין הטיפות, כך שמצד אחד הם מסבירים את הכל כטיעונים רגילים ולא מרחיקי לכת ושוברי מסגרות הקשורים עם כל הדיונים בנייקין של קניינים, ומצד שני תמיד תהיה סיבה מדוע זה לא יהיה שייך במקומות אחרים, כך שעולמנו לא יתערבב בכל מיני המצאות חדשות.

שהפירות יהיו שלה. רבנו תם אומר הפוך: לא אכפת לו שלא יהיה לה פירות - העיקר הוא הבעלות על החצר והעצמאות בה. אם היא יכולה למכור ולתת אותה - היא יכולה גם לקנות בה גט.

בתוס' זה ניתן לראות את שתי הגישות שהצבענו עליהן בהקדמה. השאלה היא איך אני רואה את הגט, האם הוא פרי, שצריך לזכות בו, וממילא מה שיעניין אותי זה קניין הפירות, כדבר שברור איך הוא קורה ומה הוא פועל, או שהגט הוא עצם הדבר, ואני פשוט רוצה לראות שהוא ניתן, אפילו בצורה פרימיטיבית. את ר"י מעניינת השאלה הקונקרטית, הוא רוצה שהאשה תקנה את הגט, כמו שהיא קונה פירות בחצר. הוא רוצה ליצור חלות לגירושין, שתהיה לגט דרך לחול. רבנו תם אומר שלא משנה הזכות שלה בפועל בשדה ואולי אני אפילו לא ממש יכול להסביר איך היא קונה את הגט, שהרי אין לה בו קניין פירות, אלא עצם העובדה שיש לה שדה מספיקה לנו כדי שהיא תתגרש. הוא מסתכל על כל העניין כציור, ומשום כך הוא מסתפק בבעלות של האשה על החצר.⁹

בסוגית עולא ורב הושעיה תוספות (ד"ה 'והוא שעומדת') מסביר שאחרי הכל, כל מה שנאמר יהיה נכון רק במסגרת של גיטין, משום שבגט חוב הוא לה. תוספות לוקח את הדיון הרחב בגמרא ומכניס אותו לתוך בועה ששייכת רק לגט.¹⁰

דבר דומה עושים תוס' (ד"ה 'אמקום כרעי') בפירושים לדברי הגמרא שבזכות חוסר הקפידא של הבעל על כרעי המיטה האשה יכולה להתגרש, בהסבירם שלמרות שזה נראה (מפשט הגמרא) כפתרון במסגרת הקניין, זה 'לכל הפחות באשתו', ולא נמהר כל כך לומר את זה במקומות אחרים.

סוגיית רשות הרבים (ד"ה 'שניהם אין יכולים'). אחרי רב ושמואל, ר' יוחנן חוזר לפשט המשנה. אולם השאלה 'היכי דמי מחצה על מחצה, היא מוזרה. מה הבעיה להבין מהו מחצה על מחצה? מתוך זה עולה הרחבה משמעותית של אזורי ה'מחצה על מחצה', ומתוך כך גם הבנה חדשה בהבנת המושג קרוב לה וקרוב לו. רב שמן בר אבא אומר שהפרמטר הוא כפול: דברי ר' יוחנן 'אפילו מאה אמה', משמעם שזה יכול להיות אפילו מאה אמה, אם היא יכולה לשמור עליו, והוא אינו יכול. הוא יכול לשומרו והיא אינה יכולה, זהו קרוב לו' וכו'. השאלה היא מה תפקיד השמירה. בפשטות דבריו נראה שהשמירה איננה העניין עצמו, אלא רק אינדיקציה לקרבה, שאותה אנחנו מחפשים באמת. ומשום כך, כאשר שניהם אינם יכולים לשמור, או כששניהם יכולים לשמור, זה לא שאין פה שמירה ונשברו הכלים, ואין גט וחשש לגט, אלא שהם שווים בקרבתם, ומשום כך היא מגורשת ואינה מגורשת.

תוס' מבינים שהשמירה היא לא רק סימן לקרבה אלא מטרה כשלעצמה. אם היא שומרת על הגט, ככה היא קונה אותו, או ככה היא מתגרשת, מכח השמירה. ואם אף אחד לא יכול לשמור, אין בכלל על מה לדבר, ולא קרה כלום. משום כך הם קוראים את העמדת רב שמן ל'מחצה על

⁹ רבנו תם אמנם מדבר במסגרת של מושגים קנייניים, אולם דבריו מתחילים להתדמות לשיטתו הקיצונית של רש"י, שלקח את זה שלב אחד הלאה - שכל הצורך בחצר הוא רק בשביל הרשות.

¹⁰ כיוון לדברי תוספות ניתן למצוא בגמרא עצמה, שמסבירה (אליבא דכולי עלמא) שקניין החצר מידה אתרבאי, וממילא שייך לדבר על זה רק בגיטין.

מחצה' כששניהם אינם יכולים לשומרו, שהכוונה היא ששניהם לבדם אין יכולים לשומרו, אלא רק בשיתוף פעולה ביניהם. משום שלא יתכן שכאשר אף אחד מהם לא יכול לשמור, זה יקרא מחצה על מחצה, שהרי אני מחפש פה משהו אמיתי וקונקרטי, ובמקרה זה הגט לא נתון בידי אף אחד.

בתוס' ד"ה 'כגון שהיו מחיצות התחתונות עודפות על העליונות' רואים בצורה ברורה את ההשוואה המלאה לקניינים, בכך שהוא דן ומקשה מגנב. (זרוק לי גניבתך - ב"ק ט:). תוס' ד"ה 'דהא לא נח'. הוא שולל את רש"י שמסביר שהוא הגיע לאויר הכלי, אבל כיוון ש'אין מחיצות כלי עשויות לאוירן לשמור, אלא להניח בתוכו. הוא מפרש ש'הגט לא נח באויר הכלי', שהגט לא הגיע לאויר הכלי עצמו, אלא עומד מעליו בתוך המחיצות של החיצוני, וברגע שהוא יכנס לאויר הפנימי, מגורשת, משום 'דאויר כלי קונה'.

סיכום

במאמר זה סקרתי את הסוגיות הראשונות של פרק שמיני של מסכת גיטין, העוסקות בנתינת גט. בסקירה זו ניסיתי להראות את הכיוונים המרכזיים העולים בתוך הסוגיות, ואת הדגשים שנותנים המפרשים.

תחילה תיארתי את השאלה המרכזית העולה בסוגיות: השאלה על פי מה נבחנת הנתינה. הראיתי שיש שני מסלולים שונים לענות על שאלה זו - המסלול הראשון בודק את הנתינה באופן ריאלי, ובוחן האם אכן הגט עבר מידי הבעל לידי האישה. המסלול השני בודק את הנתינה באופן ציורי, ובוחן מהו מקומו של הגט. תיארתי את היחסים בין שני מסלולים אלו, כפי שהם מתגלמים ביחסים בין משניות הפרק לסוגיות הגמרא.

לאחר מכן עברתי על הסוגיות עצמן והראיתי כיצד שאלה זו, ושאלות נוספות, נבנות במהלך הסוגיות. ניסיתי להראות איך כל סוגיה תופסת את מקומה במהלך הכללי, וכיצד התפיסות של הגמרא מתפתחות לאורך הסוגיות.

לאחר העיסוק בסוגיות, עסקתי במפרשים הבסיסים על הגמרא: ברש"י ובתוספות. הראיתי כי לכל אחד מהם יש שיטה עקבית בסוגיות וניסיתי לתאר שיטה זו, ולהראות כיצד היא מתבטאת בפירושם לגמרא.

סקירה זו נבנית למבט-על על הסוגיות. מבט-על כזה, מעצם טבעו, משאיר מקום רב לעיסוק בפרטי הסוגיות, ובשאלות היחודיות של כל סוגיה. אולם יש במבט-על זה בכדי להיות הקדמה טובה לעיסוק זה, ולהוות מקור להתחדשות בלימוד הפרטני של כל סוגיה.